

Moore nyitott kérdés érve: a *Principia Ethica* kontextusban

I. BEVEZETÉS

Köztudott, hogy Moore *Principia Ethicája* az analitikus filozófia egyik „alapító irata”. Az is köztudomású, hogy az analitikus hagyományban a könyv első fejezetének tartalma gyakorolt maradandó hatást: egyfelől az úgynevezett nyitott kérdés érv, másfelől Moore „módszere”, az analitikus filozófiai stílust megalapozó, aprólékosan érvelő kifejtésmód. Az is ismeretes másfelől, hogy a mű korabeli, 20. század eleji visszhangja nemcsak, sőt talán nem is elsősorban ezen alapult, hanem inkább Moore szubsztantív etikai nézeteinek hatásán, amelyek szerint a legfőbb erkölcsi értékek a szépség és a barátság, az esztétikai élményekben és a tartalmas emberi kapcsolatokban gazdag élet – olyan elképzelés, amelyet Moore baráti társasága, a Bloomsbury-kör elsősorban, mélyen magáénak érzett.¹

A könyv tartalmának többi része azonban feledésbe merült; az analitikus filozófusok ritkán foglalkoznak Moore további érveivel a naturalista és a metafizikai etikák, a hedonizmus és az evolúciós etika, vagy Kant és a brit idealisták ellen. Ez persze a brit filozófia későbbi története, az analitikus filozófia fokozatos „hatalomátvétele” fényében megmagyarázható. Úgy vélem azonban, a *Principia* általános etikai koncepciójának megértéséhez, indítékainak és korabeli hatásának helyes értelmezéséhez szükség van Moore egykorú nézeteinek átfogóbb ismeretére, a mű legalább vázlatos elhelyezésére a korabeli filozófiai, etikai kontextusban. Mi több, Moore művének háttere nemcsak filozófiatörténeti szempontból érdekes, hanem a nagy hatású nyitott kérdés érv értelmezése, az érvel szemben megfogalmazott bírálatok értékelése szempontjából is fontos. Az alábbiakban ezért arra teszek kísérletet, hogy bemutassam Moore erkölcsmetafizikai nézeteit, értelmezem az ezek mellett szóló legfőbb megfontolásait, elsősorban a nyitott kérdés érvet, és valamennyire vázoljam azokat az erkölcsfilozófiai és általános metafizikai nézeteket is, amelyek Moore koncepciójának hátterét képezik.

¹ E nézetek korabeli hatása még inkább érthetővé válik, ha összevetjük őket egykorú riválisaikkal, tehát a naturalista és a vallásos tanokban megalapozott metafizikai etikákkal, amelyeknek Moore egyaránt alternatíváját kívánta nyújtani. Részletesen lásd később.

II. MOORE TÉZISEI A JÓRÓL

Moore tézisei a jó természetéről a következők. A jó egyszerű, redukálhatatlan, nem-természeti tulajdonság, amely metafizikai szükségszerűséggel ráépül más (természeti és nem természeti) tulajdonságokra (ti. a szépségre, a barátságra, az élvezetre és a fájdalommentességre); továbbá, a jót értelmi intuícióval ismerjük meg. Az alábbiakban csak a metafizikai tézisekkel foglalkozom, Moore ezek melletti legfontosabb érveit mutatom be.

1. A jó egyszerűsége

Moore közvetlenül nemigen érvel a jó egyszerűsége mellett, úgy vélem azonban, megjegyzéseiből kibontható, mire alapozza ezt a nézetet.² A gondolatmenet egyik része egy „kompozicionalista” érvelés amellet, hogy a világban vannak egyszerű (részeket nem tartalmazó) tárgyak. Eszerint a világban számtalan különböző összetett tárgy van, amelyeket csak analízis, részekre bontás útján határozhatunk meg, az analizálhatóság azonban feltételezi, hogy legyenek végső, további alkotórészeket már nem tartalmazó alapelemek, azaz metafizikailag egyszerű tárgyak, különben az analízist nem lehetne befejezni.³

A gondolatmenet másik része Moore azon nézetén alapul,⁴ hogy a jó nem redukálható, azaz nem azonos *semmilyen természeti* vagy *metafizikai* tulajdonsággal. Ha az érvelés kedvéért ezt elfogadjuk, tehát, hogy a jó nem azonos *semmilyen nem-erkölcsi* tulajdonsággal, akkor a jó csak úgy lehetne összetett tulajdonság, ha az alkotóelemei más erkölcsi tulajdonságok volnának. Azonban a jó, vagy esetleg a jó és a kötelesség, a legáltalánosabb erkölcsi tulajdonságok; más erkölcsi tulajdonságok, így a különféle erények specifikusabbak, a jót tehát nem lehet ezek terminusaiban elemezni. Ha tehát a jót egyáltalán valamilyen más erkölcsi tulajdonságra hivatkozva definiálni lehetne, akkor csak a kötelesség jönne szóba. Moore azonban a jót, és nem a kötelességet tekintette alapvetőnek. Érdeemes megjegyezni: vannak, akik úgy vélik, hogy nem a jó, hanem a kötelesség a végső, analizálhatatlan erkölcsi tulajdonság (azaz metafizikailag egyszerű tárgy);⁵

² Felvethető, hogy Moore magát a nyitott kérdés érvet szánja annak megmutatására, hogy a jó nem valamely összetett tárgy (tulajdonság). Szerintem ez nem így van. Moore szerint ugyanis a nyitott kérdés érv a jó összetett és egyszerű nem-erkölcsi tulajdonságokkal való azonosítása ellen is megfogalmazható. Az egyik példa, amivel a jó nem azonosítható, az „amit kívánunk kívánni” tulajdonság *összetett és nem-erkölcsi* tulajdonság (vö. Moore 1903/1980. 72–74, az [1] szakasz végéig). Máshol viszont az élvezetről van szó, az élvezet pedig egyszerű tulajdonság; vagy legalábbis tekinthető annak, és Moore a jónak az élvezettel való azonosítása elleni gondolatmeneteiben nem támaszkodik arra, hogy az élvezet összetett volna.

³ Vö. Moore 1903/1980. 60.

⁴ Lásd később.

⁵ Pl. Ross 1930.

Moore átfogó koncepciója szempontjából azonban ez mellékes, tudniillik ő elsősorban azt hangsúlyozta, hogy a jó más *nem-erkölcsi* terminusokban nem elemezhető; az tehát, hogy a jó vagy a kötelesség az alapvető erkölcsi tulajdonság, számára másodlagos.⁶

Tehát: a jó egyszerűsége azzal igazolható, hogy (1) a jó nem azonos semmilyen nem-erkölcsi tulajdonsággal, és (2) a jó legalapvetőbb erkölcsi tulajdonság, így a természetét nem lehet más, még alapvetőbb erkölcsi tulajdonságokra visszavezetve meghatározni.

2. A jó redukálhatatlansága

Moore mesterérve a jó redukálhatatlansága, *sui generis* volta mellett az úgynevezett nyitott kérdés érv. Az érv két fő lépésből áll: egyfelől a jó definiálhatatlanságát állítja, másfelől ebből a jó redukálhatatlanságára következtet. Moore megfogalmazásában:

Arra a kérdésre, hogy „Mi a jó?”, azt válaszolom, hogy a jó az jó, és ezzel be is fejeztem. Vagy a „Hogyan definiálható a jó?” kérdésre a válaszom az, hogy a jót nem lehet definiálni.⁷

Hogy vegyük például az egyik ilyen bonyolultabb [...] definíciót: első látásra könnyen azt gondolhatnánk, hogy jónak lenni esetleg azt jelenti, olyan dolognak lenni, amit kívánunk kívánni.

[...]

Lehet, hogy valóban igaz, hogy amit kívánunk kívánni, az mindig jó is; de talán ennek az ellenkezője is igaz lehet. De nagyon is kétséges, hogy így van-e,⁸ és az a pusztán tény, hogy nagyon jól értjük, mit jelent kétségbe vonni ezt, világosan megmutatja, hogy két különböző fogalommal van dolgunk.⁹

Az első kérdés, ami felmerül, hogy milyen értelemben szerepel itt a „definiálni” és a „definíció” terminus. Úgy vélem, nyilvánvaló, hogy Moore „reális definícióra” gondol, tehát olyan meghatározásra, amelyben a definiens a definiendum metafizikai természetét írja le, nem a szó bevett használatát bemutató szótári definícióra. Továbbá, ez a reális definíció metafizikai redukciót fejez ki, azt, hogy a definiendum metafizikailag azonos a definienssel (akár egyszerű, akár összetett a definiensről van szó). Alátámasztásul nézzük a következő idézetet:

⁶ Vö. Moore 1903/1993. *Preface to the Second Edition*. 5.

⁷ Moore 1903/1980. 59.

⁸ Már mint hogy mindig jó az, amit kívánunk kívánni.

⁹ Vö. 13. §, Moore 1903/1980. 73–74. A fordítást részben módosítottam.

Hogyan kell a jót definiálnunk? Azt gondolhatnánk, hogy ez pusztán verbális kérdés. Gyakran egy definíció valóban azt jelenti, hogy egy szó jelentését más szavakkal fejezzük ki. De én nem ilyesféle definíciót keresek. Az ilyen definíció a lexikográfiát kivéve semmilyen más tudományban nem lehet alapvetően fontos. Ha ilyen típusú definíciót akarnék, akkor mindenekelőtt azt kellene megfigyelnem, hogy az emberek általában miként használják a „jó” szót; de nem rám tartozik a szónak a szokás által kialakított használata.

[...] Nekem csak azzal a tárggyal vagy ideával van dolgom, amelynek a megjelölésére – véleményem szerint – általában a kérdéses szót használjuk. Én ennek a tárgynak vagy ideának a természetét akarom feltárni [...].¹⁰

Az idézet helyes értelmezéséhez figyelembe kell vennünk Moore egykorú ítéletelméletét vagy „jelentéselméletét”,¹¹ illetve ontológiai nézeteit, enélkül a „tárgy”, illetve a „tárgy vagy idea” megfogalmazás félreveheti az olvasót. Nos, Moore ebben az időben, Russellhez hasonlóan realista, ontológiai pluralista volt. Ezen elképzelés szerint minden kifejezés valamilyen tárgyra utal, amennyiben a feltételezett tárgy olyan, hogy propozíció részét képezheti. Megvilágító lehet itt Russell egykorú nézeteit felidézni, amelyekkel Moore is egyetértett.¹²

A *fennállás* (*being*) az, amivel minden elgondolható terminus rendelkezik, a gondolat minden lehetséges tárgya – röviden minden, ami valamely – akár igaz, akár hamis – propozíció része lehet, illetve minden ilyen propozíció. Minden, ami megszámlálható, rendelkezik léttel (*being*). [...] Számok, homéroszi istenek, relációk, kimérák és négydimenziós terek mind léteznek, mert ha nem lennének valamilyen fajta entitások, nem alkothatnánk propozíciókat róluk. A létezés, avagy fennállás tehát mindennek egy általános attribútuma; ha bármiről említést teszünk, megmutatjuk, hogy az illető dolog létezik (Russell: *Principles of Mathematics*. 427. §).¹³

¹⁰ 6. §. Moore 1903/1980. 58–59. Vö. még pl. a 10 §, Moore 1903/1980. 67.

¹¹ Az alábbiakban olykor Moore „jelentéselméletéről” fogok beszélni. Ez a megfogalmazás kissé félrevezető, Moore-nak ugyanis nincs „jelentéselmélete” a *Principia Ethicá*ban, a nyelvi kifejezések jelentésére vonatkozó önálló elmélet értelmében. Ítéletelmélete van, és ebben némiképp összemosódik az elmefilozófiai és a nyelvfilozófiai aspektus, tehát az ítélet pszichológiai és nyelvi-logikai értelme. A moore-i ítéletelmélet ugyanis a hitek természetét és szerkezetét írja le, nem a kijelentő mondatok, illetve az őket alkotó nyelvi kifejezések jelentését. Mindazonáltal talán nem okoz zavart, ha Moore kapcsán a „jó” jelentéséről beszélek. Moore elmélete szerint ugyanis az olyan ítéletekben, amelyeknek a tárgya az, hogy: ez jó, vagy: a jó az x , a jó egy elmefüggetlen (platonikus) tárgy, az ítélet-aktus pedig közvetlenül erre a tárgyra vonatkozik. Ez pedig megfogalmazható úgy is, hogy az „Ez jó” vagy „A jó az x ” mondatokban, amelyek kifejezik egy erkölcsi ítélet tartalmát, a „jó” nyelvi kifejezés közvetlenül a jó elmefüggetlen (platonikus) tárgyra utal.

¹² Lásd a következő Moore idézetet.

¹³ Russell 1903/1992. 449.

A tárgyak tehát sokfélék lehetnek, a jó mindenesetre egy platonikus entitás, tehát egy nem-időbeli, de objektív léttel bíró tárgy – ontológiai státuszát tekintve olyan, mint a számok.

(A metafizikusok) mindig sokat foglalkoztak a tárgyak vagy tárgyak tulajdonságainak azon osztályával, amelyek bizonyosan nem léteznek az időben, és így nem részei a Természetnek, és amelyek valójában egyáltalán nem *léteznek (exist)*. *Ehhez az osztályhoz tartozik, amint mondtam, az, amit a jó melléknév jelent.*¹⁴ A jóság nem képes időben létezni, csak azok a dolgok vagy minőségek, amelyek jók – ezeknek lehet tartamuk, elkezdhetnek, illetve megszűnhetnek létezni –, lehetnek az *észlelés* tárgyai.

Ennek az osztálynak a legfontosabb tagjai valószínűleg a számok. Bizonyos, hogy két természeti tárgy létezhet, de éppolyan biztos, hogy a *kettő* maga nem létezik, és soha nem is létezhet. Kettő meg kettő *az* négy (*are four*). De ez nem jelenti sem azt, hogy a kettő, sem azt, hogy a négy létezik. Mindazonáltal bizonyos, hogy *valamit* jelent. A kettő *van* valahogy, noha nem létezik (*exist*). És nemcsak a proposíciók egyszerű terminusai – a tárgyak, *amelyekről* igazságokat tudunk – tartoznak ebbe az osztályba. Az igazságok, amelyeket róluk tudunk, egy talán még fontosabb alcsoportot alkotnak. Valójában semmilyen igazság nem *létezik*; de ez különösen nyilvánvaló az olyan igazságok esetében, mint a Kettő meg kettő az négy, ahol azok a tárgyak sem léteznek, *amelyekre vonatkoznak* az illető igazságok.¹⁵

A jó tehát egyfelől teljesen általános értelemben tárgy, másfelől viszont *platóni értelemben* vett idea, avagy fogalom – tehát *nem pszichológiai értelemben*; az idea itt nem képzet, nem mentális reprezentáció.

*

A nyitott kérdés érv. Nézzük ezek után a nyitott kérdés érv rekonstrukcióját. Az érv dióhéjban a következő. A jó reális definícióját keressük. Tegyük fel, hogy a jó az x , definíció szerint. Azonban az a kérdés, hogy „(de tényleg) az x a jó?”; vagy az az állítás, hogy „a jó nem az x ”, mindig, bármilyen x -re, értelmes. Ha azonban a jó az x definíció szerint, akkor „az x a jó?” kérdés, vagy „a jó nem az x ” állítás nem értelmes. Részletesebben:

- (1) Definíció szerint a jó az x .
- (2) Ha definíció szerint a jó az x , akkor nem értelmes, hogy a jó nem az x .
- (3) De értelmes, hogy a jó nem az x .
- (2)-ből és (3)-ból
- (4) Nem igaz, hogy definíció szerint a jó az x .

¹⁴ Az én kiemelésem.

¹⁵ Moore 1903/1993. 161–162.

Tehát: a jó nem azonos definíció szerint x -szel, semmilyen x -re. Az érv pontosításához meg kell határozni, mit is értsünk Moore szellemében azon, hogy „definíció szerint”, illetve „értelmes”. Nos, a definiálásra vonatkozó fenti megjegyzésekkel összhangban, kézenfekvő a következő értelmezés: azon, hogy „a jó az x ” definíció szerint igaz, Moore azt érti, a jó tulajdonság metafizikai természete: x . Ami az „értelmesség” jelentését illeti: az, hogy „az x a jó?” értelmes kérdés, illetve „A jó nem az x ” értelmes kijelentés, azt jelenti, elgondolható, hogy a jó nem az x ; a „jó” és az „ x ” jelentése megengedi, hogy a kijelentés lehet igaz, „a jó nem az x ” kijelentés nem szükségszerűen hamis.¹⁶ A „definíció szerint” és az „értelmes” ezen értelmezése, valamint Moore egy további, alább tárgyalandó nézete alapján, miszerint a jó intrinzikus érték, módosíthatjuk az érv megfogalmazását.

(1') Metafizikailag szükségszerű, hogy a jó az x .

(2') Ha metafizikailag szükségszerű, hogy a jó az x , akkor nem elgondolható, hogy a jó nem az x .

(3') De elgondolható, hogy a jó nem az x .

Tehát

(4') Nem metafizikailag szükségszerű, hogy a jó az x .

(4')-ből pedig adódik a konklúzió, hogy

(Bármely x -re) nem igaz, hogy a jó az x definíció szerint.

Nézzük most a premisszák melletti érveket.

(1') *premissza*. Az (1') melletti érv azon a feltevésen alapul, amit Moore egy későbbi írásában úgy fogalmaz meg, hogy a jó intrinzikus érték. (Ez a feltevés jelen van a *Principia Ethica* erkölcskoncepciójában, még ha Moore nem is bontja ki részletesen a könyvben, mit is ért ezen.)¹⁷

Egy bizonyos fajta érték intrinzikus akkor és csak akkor, ha *lehetetlen*, hogy x és y ezen értéke különböző legyen, ha csak nem különböznek intrinzikus természetükben; és egy ezzel ekvivalens meghatározás szerint: Egy bizonyos fajta érték intrinzikus akkor és csak akkor, ha olyan, hogyha valami rendelkezik vele, akkor ugyanannak a

¹⁶ Ha az, hogy „a jó az x ” analitikus igazság lenne, akkor nem lenne értelmes kérdés, hogy az x -e a jó. Vö.: (tényleg) a nőtlen férfiak az agglegények? Ez nem értelmes (üres) kérdés, hiszen nem elgondolható, hogy az agglegények nem nőtlen férfiak.

¹⁷ Felvetődik a kérdés, hogy legitim eljárás-e a *Principia Ethica*-beli érvelés rekonstruálásában egy későbbi tanulmányban kifejtettekre hivatkozni. Nos, ebben az esetben szerintem igen, Moore ugyanis a második kiadáshoz írt előszavában úgy fogalmaz, hogy eredetileg („már a könyvben”) is ezt a nézetét akarta kifejezni. Vö. Moore 1903/1993. 21–22 és Moore 1903/1980. 85.

dolgnak, vagy egy pontosan ugyanolyan dolognak *szükségszerűen és mindig*, minden körülmények között rendelkeznie kell vele, pontosan ugyanolyan mértékben („The conception of intrinsic value”).¹⁸

E meghatározás megértéséhez tovább kell elemezni az intrinzikusság fogalmát, illetve tisztázni kell, milyenfajta szükségszerűségről van itt szó. Moore intrinzikusság-fogalma meglehetősen összetett. Először is: Moore megkülönbözteti az intrinzikus *tulajdonság* és az intrinzikus *érték* fogalmát, továbbá beszél a tárgyak intrinzikus *természetéről*. Egy tárgy intrinzikus természetét az intrinzikus tulajdonságai határozzák meg. Két tárgy pontosan azonos vagy ugyanolyan, ha megegyeznek az intrinzikus tulajdonságaikban, azaz az intrinzikus természetükben (az intrinzikus természet azonossága tehát megengedi a pusztán numerikus különbözőséget).

De miben áll az, hogy egy tulajdonság egy tárgy intrinzikus tulajdonsága? Egyrészt: abban, hogy a tulajdonság objektív. Az objektív a szubjektív ellentéte, a szubjektív pedig itt azt jelenti, ítéletfüggő, vagy általánosabban, elme-, avagy tudatfüggő. Moore példájával: a szép ebben az értelemben szubjektív azok szerint, akik szerint szép az, aminek a vonatkozásában egy bizonyos fajta mentális attitűdünk van (például bizonyosfajta esztétikai élményt élünk át észlelésükkor). Másrészt az intrinzikusság több, mint az objektivitás. Az, hogy egy tárgy valamely tulajdonsága intrinzikus, azt is implicálja, hogy a tárgy szükségszerű tulajdonsága.

De hogyan kell értelmeznünk ezt a szükségszerűséget? Nos, a szóban forgó szükségszerűség Moore szerint nem egyszerűen univerzális fennállást jelent, nem is oksági szükségszerűséget (ahogy ő nevezi), és nem is logikai szükségszerűséget. Mai terminológiában azt mondhatnánk: metafizikai szükségszerűségről van szó, nem természeti vagy logikai szükségszerűségről. Tehát: egy tárgy intrinzikus tulajdonságai objektív és metafizikailag szükségszerű tulajdonságai.

Ami az intrinzikus értéket illeti: a fenti meghatározás szerint egy bizonyos fajta érték intrinzikus akkor és csak akkor, ha olyan, hogy ha egy tárgy rendelkezik vele, akkor metafizikai szükségszerűséggel rendelkezik vele (és persze objektív is). Azonban, mint Moore rámutat, ez a meghatározás nem kielégítő, ennek alapján ugyanis nem lehet megkülönböztetni az intrinzikus értékeket az intrinzikus tulajdonságoktól: hiszen az intrinzikus tulajdonságokra is áll, hogy objektív és szükségszerű tulajdonságai azoknak a tárgyaknak, amelyek rendelkeznek velük.

Moore a különbséget a következőképpen próbálja megragadni.

¹⁸ Moore 1922. In Moore 1903/1993. 290.

Csak pontatlanul tudom kifejezni, hogy miféle különbséget érzek, azzal a megfogalmazással, hogy az intrinzikus tulajdonságok, úgy tűnik, *leírják* annak a dolognak az intrinzikus természetét, ami rendelkezik velük, egy olyan értelemben, ahogy az értékpredikátumok soha nem teszik. Ha fel tudnánk sorolni egy adott tárgy *összes* intrinzikus tulajdonságát, akkor ezzel képesek lennénk *teljes* leírást adni a dologról, és nem lenne szükség arra, hogy bármely értékpredikátumra hivatkozzunk, amivel a dolog rendelkezik; ezzel szemben semelyik olyan leírás, amelyik kihagyja a dolog valamelyik intrinzikus tulajdonságát, nem lehet teljes.¹⁹

Ez azonban, úgy tűnik, azt vonja maga után, hogy *kétséle* szükségszerűségről is szó van: az intrinzikus tulajdonságok *más értelemben* szükségszerű tulajdonságai a tárgyaknak, mint az intrinzikus értékek. Vö. az alábbiakkal:

Nem mondhatjuk azt, hogy egy intrinzikus tulajdonság olyan, hogy ha egy dolog rendelkezik vele és egy másik dolog nem, akkor a két dolog intrinzikus természetének különbözõnek *kell* lennie. Mivel éppen ezt igaznak tartjuk az intrinzikus értékek predikátumairól is, miközben azt is mondjuk, hogy ezek *nem* intrinzikus tulajdonságok. Az „intrinzikus tulajdonság” ilyen definíciója tehát csak akkor volna lehetséges, ha azt mondhatnánk, hogy az a szükségszerűség, ami szerint ha x -nek és y -nak különbözõ intrinzikus tulajdonságai vannak, akkor különbözõ az intrinzikus természetük, *másfajta* szükségszerűség, mint az, ami szerint ha x -nek és y -nak különbözõ az intrinzikus értéke, akkor a természetüknek is különbözõnek kell lennie [...].²⁰

Moore nézetét esetleg megfogalmazhatjuk így is: az intrinzikus tulajdonságok konstitutív-szükségszerű tulajdonságok, az intrinzikus értékek szükségszerűek, de nem konstitutív-szükségszerűek. Egy tárgy nem lehet az, ami, ha nem rendelkezik valamelyik konstitutív-szükségszerű tulajdonságával, azonban lehet az, ami, akkor is, ha más az intrinzikus értéke. Ugyanakkor ha egy bizonyos tárgy, tehát egy meghatározott intrinzikus tulajdonságokkal/természettel rendelkező tárgy rendelkezik egy bizonyos intrinzikus értékkel, akkor szükségszerűen rendelkezik vele, noha nem konstitutív-szükségszerűen.²¹

De hogyan támasztja mindez alá, hogy ha a jó az x , definíció szerint, akkor metafizikailag szükségszerű, hogy a jó az x ? Nos, tegyük fel, hogy t tárgy jó, tehát t szükségszerűen jó. Tegyük fel továbbá, hogy a jó azonos x -szel, a mi világunkban. Mivel a t jó a mi világunkban, következésképpen minden világban jó. Ebből közvetlenül még nem adódik közvetlenül, hogy ha a jó a mi világunkban x -szel azonos, akkor minden világban x -szel azonos. Esetleg az a lehetőség is

¹⁹ Moore 1922. In Moore 1903/1993. 297.

²⁰ Moore 1922. In Moore 1903/1993. 298.

²¹ Fogalmazhatunk így: egy tárgy intrinzikus értéke nem konstitutív-szükségszerű, de szükségszerűen ráépülő tulajdonsága a tárgynak. Lásd később.

fennáll, hogy más világokban a jó nem az x , hanem valami más, az y , vagy a z stb. tulajdonság. Észertint ugyanaz a t tárgy (vagy egy ugyanolyan), tehát egy bizonyos intrinzikus természettel rendelkező tárgy, minden lehetséges világban jó, a jóság természete azonban változhat világonként.

Ez azonban nem tűnik tarthatónak. Felvetődik ugyanis a kérdés: mi határozza meg, hogy a különböző világokban mi a jó természete? A t tárgy intrinzikus tulajdonságai nem határozhatják meg, hiszen ezek minden világban azonosak, ezért ennek megfelelően a jó természete minden világban ugyanolyan volna. Felvetődhet, hogy esetleg az illető világok sajátos tényei és/vagy törvényei. Ez azonban ellentmond Moore azon feltevésének, hogy egy tárgy jóságát metafizikai szükségszerűséggel meghatározza a tárgy intrinzikus természete, tehát függetlenül az egyéb tényektől és törvényektől, amelyek világonként változhatnak. Tehát, ha definíció szerint a jó az x , azaz a jó metafizikai természete: x , akkor szükségszerű, hogy a jó az x .

(2') *premissza*. Mi szól (2') mellett? (2') akkor hamis, ha egyszerre igaz, hogy metafizikailag szükségszerű, hogy a jó az x , és hogy elgondolható, hogy a jó nem az x . Ha elfogadjuk Moore nézetét, miszerint (a) a „jó” jelentése kimerül abban, hogy közvetlenül azt a tulajdonságot denotálja, amely a jó, és (b) ez a tulajdonság hipotézisünk szerint az x , akkor ebből az adódik, hogy a „jó” jelentése: az x . Ilyen értelmezés mellett nem lehet egyszerre igaz, hogy metafizikailag szükségszerű, hogy a jó az x , és az, hogy elgondolható, hogy a jó nem az x , hiszen ekkor a „jó” azt jelenti, hogy x .

Hogy lehetne esetleg mégis egyszerre igaz a két állítás, és ezáltal (2') hamis? Egy lehetőség volna, ha a „jó” jelentését valamilyen kétkomponensű szemantikával értelmeznénk, amely szerint a „jó” kifejezésnek a referenciája mellett értelme is van, továbbá feltennénk, hogy a „jó” értelme meghatározza a referenciáját. Ilyen feltevések mellett esetleg lehet igaz, hogy elgondolható, de nem lehetséges, hogy a jó nem az x .²² Véleményem szerint azonban Moore eredeti elképzelését a „jó” jelentéséről nem lehet ilyen kétkomponensű elméletként értelmezni.

(3') *premissza*. (3'), tehát hogy elgondolható, hogy jó az nem az x , *prima facie* igaz. Hiszen éppen ezért végeláthatatlanok a jó mibenlétéről szóló viták. Értelmes kérdés, hogy: valóban a boldogság a jó? Vagy: a fejlettebb társadalmak erkölcsi nézetei valóban jobbak, mint a fejletlenebbeké? Vagy: valóban az önmegvalósító élet a jó?

(3') úgy lehetne hamis, ha sikerülne meggyőzően alátámasztani, hogy ez a *prima facie* értelmesség csak látszat: csak úgy tűnik, hogy értelmes, hogy a jó nem az x , de valójában nem az. Nos: az ilyen látszatok egy lehetséges értelmezési

²² Egy ilyen javaslatot ki lehetne bontani például Chalmers szemantikai és modális metafizikai fogalmaival (lásd pl. Chalmers 2002 és 2006), de szerintem egy ilyen értelmezés nem tekinthető Moore eredeti nézete rekonstruálásának, ami ebben a tanulmányban a célom.

stratégiája a következő. A jó nem az x azért tűnik elgondolhatónak, mert létezik egy olyan tulajdonság, amely releváns módon hasonlít a jó tulajdonságra, ezért összetéveszthetjük a jóval; továbbá az elgondolható, hogy ez a hasonló tulajdonság nem az x . Például a vízhez találhatunk ilyen tulajdonságot, tudniillik a „vízszerűséget”, tehát a színtelen, szagtalan, ízetlen, folyékony stb. (összetett) tulajdonságot. Az, hogy a víz nem a H_2O szerkezetű anyag, azért tűnik elgondolhatónak, mert elgondolható, hogy a vízszerű anyag nem a H_2O , tehát hogy van olyan színtelen, szagtalan, ízetlen, folyékony stb. anyag, ami nem H_2O szerkezetű. Tehát: ha a víz a H_2O , és ez szükségszerű, akkor noha elgondolhatónak tűnik, hogy a víz nem a H_2O , valójában ez illúzió. Az elgondolhatóság illúziója azon alapul, hogy létezik egy olyan tulajdonság, a vízszerűség, aminek olyan tulajdonságai vannak, amelyek miatt a vizet könnyű tévesen azonosítani a vízszerű anyaggal, és „A vízszerű anyag nem a H_2O ” állítást összetéveszteni „A víz nem a H_2O ” állítással.

Ezzel a stratégiával azonban nem igazolhatjuk, hogy Moore nézete, miszerint elgondolható, hogy a jó nem az x , illúzió, amennyiben elfogadjuk Moore intuicionizmusát. Moore szerint ugyanis a jót (tudniillik, hogy mely dolog vagy tulajdonság jó) közvetlenül, értelmi intuícióval ismerjük fel. Moore szerint a jóhoz nincs olyan tulajdonság, a „jószerűség”, amit analógiába lehetne állítani a víz és a vízszerűség kapcsolatával. Moore inkább a fenomenális minőségekhez – például a sárgához – tekinti hasonlóknak a jót; tehát a fenomenális, nem a természeti fajtákhoz. A sárga és a jó ugyanis Moore szerint a következőben hasonlítanak.²³ Ahogy nincs értelme annak, hogy valami sárgaszerű, de nem sárga – azaz a normális észlelő számára (fenomenálisan) sárgának tűnik, de valójában nem (fenomenálisan) sárga, úgy nincs értelme annak, hogy ami jószerű, az nem jó – azaz hogy ami a normális erkölcsi intuícióval rendelkezők számára jónak tűnik, az nem jó.²⁴ Tehát, ha elfogadjuk Moore nézetét a „jó” jelentéséről, valamint a jó azonosítására vonatkozó intuicionista elképzelését, akkor ebből következik: ha „a jó nem az x ” *prima facie* elgondolható, akkor „a jó nem az x ” elgondolható *simpliciter*.

Konklúzió. Ami a konklúziót illeti: (4') következik (2')-ből és (3')-ből. (1') pedig (azaz (4') tagadása) abból, hogy a jó intrinzikus érték, és (1) a jó az x definíció szerint igaz. Ha az előbbit fenntartjuk, akkor (4')-ből következik, hogy: nem igaz, hogy a jó az x definíció szerint.

²³ Vö. Moore 1903/1981. 60.

²⁴ Nem mennék bele a moore-i intuicionizmussal szemben megfogalmazott bírálatok értékelésébe: célom itt is csak az, hogy rekonstruáljam Moore eredeti nézeteit. Moore pedig úgy vélte, a normális erkölcsi intuícióval rendelkezők közvetlenül azonosítják a jót (ti. hogy valami jó), és ennek nem mond ellent az a tény, hogy vannak viták arról, hogy egy bizonyos dolog jó-e. Ahogy vannak vakok, úgy vannak erkölcsi vakok is (annál is inkább, hiszen az erkölcsi intuíció sokkal finomabb, illékonyabb képesség, mint a látás).

Összegezve: ha elfogadjuk, hogy a jó intrinzikus érték, valamint Moore jelentéseméletét a „jó”-ról és intuicionista elképzelését a jó felismeréséről, akkor a nyitott kérdés érv a jó redukálhatatlansága melletti érvként helytálló.

Természetesen, ha *nem* fogadjuk el Moore ezen nézeteinek valamelyikét, akkor a nyitott kérdéssel nem igazolhatjuk, hogy a jó redukálhatatlan, *sui generis* tulajdonság. Ebben a tanulmányban elsősorban azt vizsgálom, mi motiválta Moore-t ezen nézetek elfogadására, nem pedig azt, hogy önmagukban mennyire megalapozottak ezek a nézetek. Nos, ami a jó intrinzikus érték mivoltát illeti: ez a tézis véleményem szerint Moore-nak azt a (korabeli) meggyőződését fejezi ki, hogy „a világ erkölcsi rendje” szükségszerű. Egyébként szerintem ez egyike az erkölcs természetével kapcsolatos alapvető intuícióknak,²⁵ tudniillik annak, hogy ha egy meghatározott tulajdonsággal rendelkező tárgy jó, akkor ez nem lehet kontingens. Ha a boldogság jó, akkor nem lehetséges, hogy ha másmilyen volna a világ, akkor a boldogság rossz volna; ha az ártatlanok büntetése rossz, akkor nem lehetséges, hogy ha másmilyen volna a világ, akkor az ártatlanok büntetése jó (vagy akárcsak erkölcsileg közömbös) volna. Ha tehát elvetjük, hogy a jó intrinzikus érték, és hogy a világ erkölcsi tulajdonságai objektívek és szükségszerűek, akkor nem csupán Moore erkölcsfilozófiájának egyik alapfeltevését vetjük el, hanem kilépünk abból az egész diskurzustérből, amiben a nyitott kérdés érvnek szerepe, jelentősége van. Természetesen vannak olyan nézetek, amelyek elvetik, hogy a jó objektív és szükségszerű tulajdonság; ilyenek például az emotivista elméletek. Az emotivisták azonban Moore etikai elmélete kapcsán nem a nyitott kérdés érv ellen érveltek, hanem Moore morálepisztemológiai tézisét tartották elfogadhatatlannak, tehát azt, hogy értelmi intuícióval megismerhető, hogy mi jó (és részben erre alapozták nézetüket, hogy nem létezik jó mint objektív, az ítéltől független tulajdonság.)

Ami másfelől a „jó”-ra vonatkozó jelentéseméletet illeti: Moore korabeli ítéletelmélete realista volt,²⁶ ami szerint az ítéletek tárgya, általánosan, valami elmen kívüli, nem pedig mentális prezentáció, képzet; ehhez jól illeszkedik az a nézet, hogy a „jó” kifejezés *közvetlenül* az objektív, elmen kívüli, jó tulajdonságra utal. Természetesen vannak olyan kétkomponensű jelentéseméletek, amelyek szerint a szavak nem közvetlenül, hanem az értelmük közvetítésével referálnak a tárgyakra, és az értelem nem mentális természetű, nem képzet, hanem valamilyen platonikus-objektív tárgy (Frege elmélete például ilyen); tehát van példa, a korban is, nem-pszichologista kétkomponensű jelentéseméletre.

²⁵ Nem tudom, mennyire általános ez a meggyőződés: ennek egy tesztje lehetne az erkölcsi szerencse példáira adott reakció. Az ilyen esetek ugyanis éppen olyan helyzeteket írnak le, amelyekben, úgy tűnik, egy cselekedet vagy egy személy erkölcsi tulajdonságai nem szükségszerű vonásaikon, hanem kontingens tényezőkön, a „szerencsén” múlnak. Az a sejtésem, sokan nem fogadnák el ezt a konklúziót. Vö. az erkölcsi szerencse probléma klasszikus megfogalmazásaival, Nagel 1976 és Williams 1976.

²⁶ Vö. Moore 1899.

Moore azonban feltehetőleg nem vette fontolóra ezt a lehetőséget: úgy tűnik, mintha szerinte az idealista ítéletelméletek alternatívája kizárólag olyan realista ítéletelmélet lehetne, amely szerint a tárgyakat az elme/tudat *közvetlenül* ragadja meg. Másfelől Moore meggyőződését erősíthette az a tapasztalat is a „jó” jelentésével, avagy a jó természetével kapcsolatban, hogy a „jó” terminushoz nem kapcsolódik olyan általános elfogadott, a jó oksági szerepét leíró, funkcionális meghatározás, amiben a „jó” kifejezés használói egyetérténeek (ellentétben a természetifajta-nevekkel, mint például a „víz”-zel). Erre a tapasztalatra hivatkozni nem *petitio principii* a nyitott kérdés érv vonatkozásában. Az állítás ugyanis csak az, hogy azoknak a dolgoknak, amelyek jók, nincs olyan közös funkcionális leírásuk, mint a természeti fajtáknak, például a víznek, tehát nincsenek olyan közös funkcionális azonosító jegyeik, amelyekkel minden instanciájuk rendelkezik; nem pedig az, hogy a jóról *általánosan* nem adható *semmilyen* meghatározás, és erre támaszkodva jutnánk el a konklúziókhöz, amelynek része, hogy a jó egyszerű tulajdonság, tehát olyan, amiről nem adható leírás.

Ami Moore intuicionizmusának indítékait illeti: Moore egyrészt osztozott a brit idealistákkal az empirizmus/pozitivizmus elutasításában: elvetette Mill nézetét, miszerint azt, hogy mi a jó, az határozná meg, mit kívánnak ténylegesen az emberek.²⁷ Másfelől elvetette az általa metafizikainak nevezett etikákat is, amelyek valamilyen érzékfeletti valóság létezését tételezik, és azt állítják, a jó természetét ezen érzékfeletti valóság természete határozza meg, abból lehet levezetni.²⁸ Ugyanakkor úgy vélte, a jó objektív tulajdonság, része a világ tárgyainak. Ha a jó nem természeti tulajdonság, amit empirikus, észlelési, induktív módszerekkel ismerhetnénk meg, és nem is olyan tulajdonság, amit a természetfeletti valóság természetéből *a priori* levezethető lenne, de ugyanakkor a jó objektív entitás, akkor nemigen marad más mód a jó felismerésére, mint az értelmi intuíció, a közvetlen értelmi belátás.²⁹

További ellenvetések. A nyitott kérdés érvvel szemben több klasszikussá vált ellenvetés ismert; ezek közül Frankena két érvét tárgyalom röviden. Az egyik, hogy a nyitott kérdés érv nem specifikusan az etikai naturalizmust cáfolja, hanem azt mutatja meg, ha sikeres, hogy aki a jót definiálni akarja, definíciós hibát követ el, azonban nem kifejezetten naturalista hibát. A másik, hogy a nyitott kérdés

²⁷ Vö. Moore kritikájával Mill hedonista utilitarizmus melletti érvéről, miszerint abból, hogy valami általánosan kívánt, nem következik, hogy kívánandó is.

²⁸ Vö. Moore 1903/1993. Chapter IV. *Metaphysical Ethics*.

²⁹ Az értelmi intuíció mint a végső, redukálhatatlan tárgyak természetének a megismerésére szolgáló módszer amúgy is meghatározó szerepet játszott Moore korabeli ismeretelméletében. A tárgyakra vonatkozó közvetlen tudás továbbél Russell kicsit későbbi ismeretségi fogalmában. Érdemes szem előtt tartani, hogy a russelli ismeretség, illetve ismeretség általi tudás többféle tárgyra is kiterjedt, az érzetadatok mellett univerzálékra, sőt egy időben az évre is.

érvel még azt sem lehet igazolni, hogy „a jó az x ” kijelentéssel definíciós hibát követünk el. Nézzük először az utóbbi, erősebb ellenvetést.

Frankena gondolatmenete szerint, akik valóban elkövetik a definíciós hibát, két tulajdonságot összetévesztenek, vagy összezavarnak. Ha A és B két különböző tulajdonság, akkor A azonosítása B -vel nyilvánvalóan tévedés. Azonban, így Frankena, akik azt állítják, „A jó az x ”, védekezhetnek azzal, hogy ők nem tévesztenek össze két tulajdonságot, hanem azt állítják, két szó, a „jó” és az „ x ”, ugyanazt a tulajdonságot jelöli. Frankena szerint „Mr. Moore-t részben félrevezeti a materiális nyelvhasználat – ahogy ezt Mr. Carnap elnevezte – az ilyen mondatokban: »A jó a kellemes«, »A tudás az igaz hit« stb. Ha ehelyett azt mondjuk, hogy a »jó« szó és a »kellemes« szó ugyanazt jelenti stb., akkor világos, hogy nem azonosítottunk egymással két dolgot. De Mr. Moore maga fosztotta meg magát attól a lehetőségtől, hogy ezt beláthassa, mivel tagadta, hogy a szavak használatára vonatkozó bármiféle állítás érdekelne”.³⁰

Nos, ami ezt a javaslatot, illetve kommentárt illeti: Frankena megfogalmazása Moore *Principia*-beli morálfilozófiai projektjének félreértéséről vagy legalábbis ignorálásáról tanúskodik. Tudniillik Moore nézeteinek a fényében Frankena javaslata nem valódi lehetőség arra, hogy megmutassuk, nem követünk el definíciós hibát, amikor azt állítjuk „A jó az x ”. Moore ugyanis fontolóra vette ezt a lehetőséget, majd *tudatosan és határozottan* elutasította, mondván: az ő projektje a jó *metafizikai természetének* a meghatározására irányul, nem pedig arra, hogy a „jó” szóhoz a hétköznapi használatban milyen értelmet csatolunk. Következésképpen „A jó az x ” olyan értelmezése, miszerint ez a mondat azt fejezi ki, hogy a „jó” és az „ x ” szavak koreferálnak, érdektelen az ő vizsgálata szempontjából.

Talán félrevezető lehet, hogy Moore nemegyszer úgy fogalmaz, őt az érdeklő elsősorban, mi a „jó” jelentése. De ezt a következőképpen kell érteni: mivel a „jó” jelentése kimerül abban, hogy közvetlenül a jóra referál, ezért a kérdés, hogy *mi* a „jó” jelentése, azzal egyenértékű, hogy mi a jó, milyen a „jó” referenciájának a természete. (Egy kiegészítés: ha „A jó az x ” azonosságai állításról Frankena javaslata szerint „nyelvi” értelmezést adunk, miszerint a mondat a szavak jelentésére vonatkozó tényeket fejez ki, alapvetően kétféle elképzelés jöhetne szóba. Ha a jelentéseméletünk egykomponensű-referenciális, azaz a szavak jelentése kimerül abban, hogy mire referálnak, akkor az azonossági állítás nyelvi értelmezése egyszerűen egy kontingens nyelvfejlődési tényre fejez ki, ti. hogy két szavunk is van ugyanarra a tárgyra [mint például a „pirkadat” és a „hajnal”]. Ha azonban kétkomponensű jelentéseméletet fogadunk el, továbbá azt is, hogy a „jó” értelme meghatározza a referenciáját, akkor a mondat azt is kifejezheti, hogy két különböző értelmű szó ugyanazt a tárgyat jelöli. Az első értelmezés teljesen érdektelen a jó természete vonatkozásában, a második érdekesebb lehetne, tudniillik annak lehet filozófiai jelentősége, hogy különböző

³⁰ Frankena 1937/1981. 148.

értelmű fogalmak egyaránt a jó tulajdonságot jelölik. Moore azonban, mint feljebb már állítottam, a „jó” jelentését egykomponensű, közvetlen referenciális elmélettel értelmezte, amely szerint a „jó”-nak nincs értelme.)

3. A jó nem-természeti

Frankena első ellenvetése átvezet Moore következő téziséhez, miszerint a jó nem-természeti tulajdonság. Eszerint a nyitott kérdés érv, ha helytálló volna, akkor sem azt igazolná, hogy a jó *semmilyen természeti* tulajdonsággal nem azonos, hanem azt, hogy *semmilyen más* tulajdonsággal nem azonos.

Úgy gondolom, ez nem túl fontos ellenvetés, és Frankena másik ellenvetéséhez hasonlóan a *Principia*-beli koncepció félreértését, vagy legalábbis súlypontjainak félreismerését jelzi. A következők miatt. Egyrészt maga Moore is elismeri az ellenvetés jogosságát, például a könyv második, 1922-es kiadásához írt (nem publikált) bevezetőjében. De ami ennél fontosabb, *már magában a Principia Ethicában* is úgy fogalmaz, hogy a naturalista hibát a metafizikai etikák is elkövetik, tehát az olyan etikák, amely szerint a jó természete valamilyen érzékfeletti valóságtól függ, valamilyen érzékfeletti valóság entitásainak a minősége. Vö. az alábbi idézettel:

Azok az etikai rendszerek, amelyeket, azt javaslom, nevezzünk metafizikainak, azzal a ténnyel jellemezhetők, hogy a legfőbb jót metafizikai terminusokban írják le; azt értve ezen, hogy olyasvalaminek a terminusaiban írják le, ami (szerintük) létezik, de nem a Természetben létezik – egy érzékfeletti valóság terminusaiban. A metafizikai etikák azzal a ténnyel ragadhatók meg, hogy a következő állítást teszik: az, ami tökéletesen jó volna, létezik, de nem természeti létező; olyasvalami, aminek bizonyos vonásai egy érzékfeletti valósághoz tartoznak.[...]

Ilyesmit állít Spinoza, amikor azt mondja nekünk, hogy annak a mértékében vagyunk inkább vagy kevésbé tökéletesek, hogy többé vagy kevésbé egyesülünk az abszolút szubsztanciával Isten intellektuális szeretete által. Ilyen állítást tesz Kant, amikor azt mondja, hogy az ideál a célok birodalma. És, végül hasonló állítást tesznek azok a modern szerzők, akik azt mondják, a végső és tökéletes cél *igazi* önmagunk megvalósítása – egy olyan én-é, amely különbözik annak egészétől és bármely részétől, ami itt és most létezik a Természetben.

[...]

Ha az Etikával kapcsolatos nézetünket az ideális én vagy a racionális univerzum kibontakozására, fejlődésére alapozzuk, akkor ennek a jelentését nem lehet teljesen megvilágítani az én természetének metafizikai vizsgálata nélkül, illetve az érvényességét is csak a racionális világegyetem valóságosságának a bemutatására alapozhatjuk. Azt állítjuk, egy olyan etikai konklúzió érvényessége, amit az ideál

természetéből vonunk le, csak azzal alapozható meg, ha fontolóra vesszük, hogy vajon az ideális *realis-e*.³¹ *Egy ilyen állítás elköveti a naturalista hibát.*³² A hiba azon alapul, hogy nem vesszük észre, minden olyan igazság, ami azt állítja, Ez jó önmagában, különleges fajta igazság – abban a tekintetben, hogy nem lehet redukálni semmilyen a valóságra vonatkozó állításra, és ezért akármilyen következtetésre is jutunk a valóság természetével kapcsolatban, az ilyen igazságokat ez nem érintheti. Ebben az etikai igazságok különleges természetével kapcsolatos konfúzióban, mint mondtam, minden olyan etikai elmélet vétkes, amelyeket metafizikainak neveztem (*Principia Ethica*. 67.§).³³

Az, hogy a feltételezett hibát Moore, a fentiek ellenére, *naturalista* hibának nevezi, talán úgy magyarázható, hogy téziséét *eredetileg* a naturalista etikák ellen fogalmazta meg, és később már nem változtatta meg az elnevezést. Emellett szól a könyv keletkezéstörténete is. A szöveg jelentős része már megvolt 1898-ban (a *The Elements of Ethics* című előadás-sorozatában), és az első három fejezetet viszonylag kevéssé írta át.³⁴ Továbbá ez az előadás-sorozat támaszkodott Moore korábbi cambridge-i disszertációjára, amit viszont még „az idealizmus elleni lázadás” előtt írt. Ekkoriban Moore még, összhangban a brit idealizmussal, csak a naturalizmust és az empirizmust utasította el, az etikában éppúgy, mint általában a metafizikában – a metafizikai etikákat, illetve az érzékfeletti valóság létezését nem. Tehát azt, hogy Moore miért használta a valóban félrevezető „naturalista” terminust a hiba elnevezésére, filozófiai nézeteinek fejlődése és ekkoriban bekövetkezett jelentős változásai magyarázhatják.

Ugyanakkor Moore antinaturalista téziséét, azt, hogy a jó nem-természeti tulajdonság, fontos megvizsgálni a *Principia Ethica*-ban megfogalmazódó morálfilozófiai elképzelések jobb megértéséhez. Először is tisztázni kell, mit értett Moore nem-természeti tulajdonságok alatt. Nos, erről többféle, csak részben átfedő meghatározást is adott.

Természetesen tehát azt értem és értettem, ami a természettudományok és a pszichológia tárgya. Mondhatjuk azt is, hogy mindent magában foglal, ami valaha létezett, létezik, vagy létezni fog az időben. Ha azt vizsgáljuk, hogy egy bizonyos tárgy olyan természetű-e, hogy állítható róla, hogy most létezik, vagy hogy létezett, vagy létezni fog, akkor tudhatjuk, hogy ez a tárgy természeti tárgy, és semmi, amiről ez nem igaz, nem természeti tárgy. Így például azt szoktuk mondani, hogy az elménk létezett tegnap, hogy létezik ma is, és valószínűleg két perc múlva is létezni fog. Azt szoktuk mondani, hogy tegnap voltak olyan gondolataink, amelyek ma már nincsenek,

³¹ Azaz valóságos-e.

³² Az én kiemelésem.

³³ Moore 1903/1993. 164–165.

³⁴ Vö. Baldwin bevezetőjével in Moore 1903/1993. *Editor's Introduction*.

noha a hatásuk esetleg megmaradt: amennyiben ezek a gondolatok valóban léteztek, annyiban természeti tárgyak.

Nem tagadom, hogy a jó bizonyos természeti tárgyak tulajdonsága: bizonyos természeti tárgyak, úgy gondolom, *valóban* jók; és mégis azt mondtam, a jó maga nem egy természeti tulajdonság. Ami azt illeti, erre vonatkozó tesztet szintén az időbeli létezéshez kapcsolódik. El tudjuk képzelni, hogy *a jó önmagában*, és nem pusztán valamilyen természeti tárgy tulajdonságaként létezik az időben? Ami engem illet, nem tudom elképzelni ezt, míg a tárgyak tulajdonságainak nagyobb része – azok, amelyeket természeti tulajdonságoknak nevezek – olyannak tűnik számomra, hogy létezése független azon tárgyak létezésétől, amelyeknek a tulajdonsága. Valójában ezek a tulajdonságok inkább olyan részek, amelyekből a tárgyak állnak, nem pedig pusztán olyan predikátumok, amelyeket a tárgyakhoz csatolunk. Ha ezeket a tulajdonságokat mind elvonnánk, nem maradna semmi a tárgyból, még egy puszta szubsztancia sem: mivel ezek a tulajdonságok maguk szubsztanciálisak, teljességgel ők alkotják a tárgy szubsztanciáját, amiből a tárgy áll. A jóval azonban nem így van. Ha a jó valójában egy érzés lenne, mint egyesek szeretnének erről meggyőzni bennünket, akkor a jó valóban az időben létezne. De éppen emiatt van, hogy ha a jót érzésnek nevezzük, akkor ezzel elkövetjük a naturalista hibát. Ugyanis mindig értelmesen fel lehet tenni azt a kérdést, hogy maga az érzés jó-e; és ha ez így van, akkor a jó maga nem lehet azonos semmilyen érzéssel” (26. §).³⁵

Az idézet alapján három meghatározást különíthetünk el. Eszerint nem-természeti az, ami:

- (a) nem lényegileg időbeli;
- (b) nem a természettudományok vagy a pszichológia tárgya;
- (c) nem alkotórésze természeti tárgyaknak. Tudniillik egy tárgy természeti tulajdonságai azok, amelyek a tárgy szubsztanciáját alkotják, tehát amelyek olyanok, hogy ha mind „elvesszük” őket, akkor a tárgyból nem marad semmi.

Ha a nem-természeti tulajdonságot (a)–(c) szerint értjük, és elfogadjuk Moore nézetét arról, hogy a jó egy platonikus objektív entitás, akkor közvetlenül adódik, hogy a jó nem-természeti. De persze ehhez előbb el kell fogadnunk, hogy a jó egy platonikus objektív entitás... Vegyük észre azt is, hogy a nem-természeti fenti, (a)–(c) meghatározását a jóról a metafizikai etikák által adott meghatározások is kielégítik. Tehát pusztán az, hogy a jó a fenti értelemben nem-természeti tulajdonság, nem dönti el, hogy a jó moore-i meghatározása (redukálhatatlan,

³⁵ Moore 1903/1993. 92–93.

egyszerű, platonikus tulajdonság) vagy valamelyik metafizikai etika által javasolt meghatározás a helyes (például: a célok birodalma tagjának akarata által meghatározott). Azonban a nyitott kérdés alapján ez eldönthető, Moore szerint ugyanis a naturalista hibát a metafizikai etikák is elkövetik. Ezért a jó helyes meghatározása olyan kell legyen, ami megfelel a nem-természeti tulajdonságok fenti jellemzésének, és nem követi el a naturalista hibát; Moore meghatározása éppen ilyen.

4. A jó ráépülő tulajdonság

A szupervenienencia-tézis, mai megfogalmazásban, azt állítja, hogy noha a jó nem azonos semmilyen természeti (vagy metafizikai) tulajdonsággal, mindazonáltal szükségszerűen együtt jár bizonyos természeti tulajdonságokkal, „ráépül” ezekre. A tézis a *Principia Ethica* 1922-es második kiadásához írt előszavában a következőképpen hangzik.

Amit leginkább mondani szeretnék G-vel kapcsolatban³⁶ – az a némiképp más javaslat, amivel most azt az állítást szeretném helyettesíteni, hogy G nem egy természeti vagy metafizikai predikátum. [...] Ez két elkülöníthető állításból áll. [...] A két állítást összekapcsolva a legjobb tömör kifejezést kapjuk annak, ami G-vel kapcsolatban a legfontosabb mondandóm, nevezetesen:

(1) G egy olyan tulajdonság, amely kizárólag azoknak a dolgoknak az intrinzikus természetéről függ, amelyek rendelkeznek vele.

Ez az a javaslat, amit magában a könyvben úgy próbálok kifejezni, hogy „vannak olyan ítéletek, amelyek azt állítják, hogy bizonyos fajtájú dolgok önmagukban jók, [...] ha egyáltalán igazak, akkor univerzálisan igazak”;³⁷ illetve „egy olyan ítélet, amely azt állítja, hogy egy dolog önmagában jó, [...] ha igaz a kérdéses dolog egyik esetére, akkor szükségszerűen igaz minden esetére”.³⁸ Továbbá úgy gondolom, úgy is ki lehet ezt fejezni, hogy G egy intrinzikus fajta érték. Amikor az emberek arról beszélnek, hogy egy dolognak ‘intrinzikus értéke’ van, azt hiszem, mindig azt értik ez alatt, részben legalábbis, hogy az illető dolog olyanfajta értékkel bír, ami ilyen tulajdonságú.

³⁶ G a *good*, azaz a jó rövidítése. Pontosabban Moore úgy fogalmaz: G a jó egy bizonyos értelmére vonatkozik, ami az etika számára központi.

³⁷ Moore 1903/1980. 85.

³⁸ Moore 1903/1980. 90.

Úgy gondolom, van, amikor úgy is ki lehet fejezni ezt a gondolatot, hogy G nem „kontingens” tulajdonság.³⁹

(2) Noha G ilyenformán csak annak a dolognak az intrinzikus tulajdonságaitól függ, amelyik rendelkezik vele, és, ebben az értelemben, intrinzikus érték, ennek ellenére maga nem egy intrinzikus tulajdonság.

Ez az a gondolat, amit magában a könyvben úgy próbáltam kifejezni, hogy „már ami a jó jelentését illeti – az égvilágon minden lehet jó”,⁴⁰ illetve azzal, hogy az olyan kijelentések, mint hogy „Az élvezet jó”, vagy hogy „Ami egyensúlyt tart az élvezet és a fájdalom között, jó”, *mindig szintetikusak*: ez ugyanis olykor azt jelenti, hogy az ilyenfajta kijelentések, annak a ténynek a vonatkozásában, amit valamilyen *intrinzikus* tulajdonságról állítanak, tehát azt, hogy bármi, ami rendelkezik ezzel a tulajdonsággal, rendelkezik G-vel, sohasem tautologikus.

Azt állítom tehát G-ről, hogy nem kontingens, de nem is intrinzikus tulajdonság.⁴¹

Ezekben a megfogalmazásokban nem szerepel a „szupervenienca”, avagy „ráépülés” terminus, azonban világos, hogy arról a relációról van szó, amit a későbbiekben így neveztek el. A szövegből továbbá az is egyértelmű, hogy noha az új, „némiképpen más javaslatot” Moore csak 1921-ben vetette papírra, a gondolat már a *Principia Ethica* első megjelenésekor megvolt. Nem illegitim tehát, ha a szupervenienca-tézist már a *Principia* erkölcs metafizikai felfogása részének tekintjük.

Összefoglalva: szerintem Moore a következőre gondol. Egy tárgy intrinzikus tulajdonságai azok, amelyek a szubsztanciáját alkotják, azaz amelyek a tárgy *konstituensei*, amelyek nélkül a tárgy nem az, ami. Az *intrinzikus értékek*, a jóság (vagy a gonoszság) azonban *nem konstituensei* a jó (vagy a rossz) tárgyoknak, a tárgyak akkor is ugyanazon (vagy ugyanolyan) tárgyak volnának, ha más *intrinzikus értékkel* rendelkeznének, mint amivel rendelkeznek. Másképp: az, hogy egy bizonyos tárgy jó (vagy rossz), mindig szintetikus, soha nem tautologikus. *Ugyanakkor*, ha egy tárgy jó, akkor ez szükségszerűen így van, a tárgy minden (kontrafaktuális és kontranomologikus) világban jó. Azaz a mai terminológiában: egy tárgy jósága, azaz intrinzikus értéke *metafizikai szükségszerűséggel*⁴² szupervenial a tárgy intrinzikus tulajdonságain, *fogalmi szükségszerűséggel* azonban nem. *Ezért* nem lehet

³⁹ Moore 1903/1993. 21–22.

⁴⁰ Moore 1903/1980. 60.

⁴¹ Moore 1922. In Moore 1903/1993. 22. A fenti terminológiával: az intrinzikus érték szükségszerű, de nem konstitutíve-szükségszerű.

⁴² Természetesen itt a „metafizikai” bevett mai analitikus filozófiai értelméről van szó, nem a moore-i értelméről.

levezetni egy tárgy intrinzikus természeti (vagy moore-i értelemben vett metafizikai) tulajdonságaiból intrinzikus értékét, hogy a tárgy jó, vagy rossz, ezt csak értelmi intuícióval tudhatjuk meg.

III. KONKLÚZIÓK

Moore *Principia*-beli nézeteit a korabeli etikai diskurzusban a következőképpen helyezhetjük el. Nagyon általánosan fogalmazva, a 19. század második felének szellemi légkörét a vallásos és a természettudományos-naturalista gondolkodás fokozódó szembenállása jellemezte. Úgy gondolom, Moore erkölcsmetafizikájának indítékai – és részben hatása is – ebből a kontextusból érthető meg. A *Principia* képe az erkölcsi világ természetéről ugyanis különleges volt, amennyiben Moore kétfrontos harcot vívott. Egyfelől elvetette a naturalista etikákat, tehát a benthami és milli hedonizmust: tagadta, hogy az az empirikusan alátámasztott pszichológiai tény, hogy a boldogságot minden ember öncélnak tartja, egyben azzal az etikai következménnyel járna, hogy a boldogság a jó.⁴³ Elvetette Spencer evolúciós etikáját is, tagadva, hogy a biológiai evolúciónak és a *fitness*-nek, a biológiai szempontból „legrátermettebbek” fennmaradásának bármifajta etikai aspektusa volna.⁴⁴ Elutasította tehát a „tudományos filozófia” kiindulópontjait,⁴⁵ azt, hogy a tudományos módszerek és elméletek alkalmazhatók volnának az etikában: ez megnyilvánult antiempirizmusában, illetve abban is, hogy elvetette Spencer elméletét, amely egy természettudományos elmélettel akart etikai, társadalomfilozófiai nézeteket megalapozni. Másfelől viszont Moore elutasította a vallásilag megalapozott metafizikai etikákat is, amelyek valamilyen érzékfeletti világ létezését feltételezik, és ettől teszik függővé az erkölcs tartalmát és ontológiai alapját – elvetette Spinoza és Kant etikáját, illetve a kortárs brit idealistákét is.

Moore álláspontja tehát egyaránt szemben állt az etika tudományos és vallásos megalapozásával. A jó, fogalmazhatunk így, nem természeti tulajdonság – de nem is „természetfeletti”. Ugyanakkor, és ez nagyon fontos, az erkölcsi értékek, a világ erkölcsi rendje *objektív, örök és szükségszerű*. Azok számára, akik hittek az

⁴³ Vö. Moore 1903/1993. Chapter 3. *Hedonism*, különösen 40. §. 117–119.

⁴⁴ Vö. pl. Moore 1903/1993. 30. §. különösen 99. alja.

⁴⁵ „Tudományos filozófiának” átfogóan azt a 19. század második felében megjelenő megközelítést nevezhetjük, amely a filozófiát a természettudományokkal, a matematikával és a logikával szövetséges diszciplínának tekinti. A tudományos filozófusok a tudományok eredményeit valódi tudásnak tekintik, céljuk a tudományos tudás kiegészítése vagy megalapozása filozófiai (ismeretelméleti, logikai, metafizikai) eszközökkel. A tudományos filozófia fogalmához lásd például Riehl 1883/1925; Carnap–Neurath–Frank 1930; Reichenbach 1951; Von Mises 1993; Stadler 1993.

erkölcsi világregrend objektivitásában, de nem hittek abban, hogy ennek az objektivitásnak valamilyen „metafizikai”, azaz vallási vagy kvázi-vallási alapja van,⁴⁶ a moore-i elképzelésnek komoly vonzereje lehetett.⁴⁷

IRODALOM

- Carnap, Rudolf – Hahn, Hans – Neurath, Otto 1929. *Die wissenschaftliche Weltauffassung: Der Wiener Kreis*. Wien, Wolf.
- Chalmers, David 2002. Does Conceivability Entail Possibility? In Tamar Gendler – John Hawthorne (szerk.) *Conceivability and Possibility*. Oxford, Oxford University Press.
- Chalmers, David 2006. Foundations of Two-Dimensional Semantics. In Manuel García-Carpintero – Josep Macia (szerk.) *Two-Dimensional Semantics: Foundations and Applications*. Oxford, Oxford University Press.
- Frankena, William 1937/1981. A naturalista hiba. Ford. Takács Ferenc. In Lónyai Mária (szerk.) *Tények és értékek*. Budapest, Gondolat. 136–158.
- Kripke, Saul 1980/2007. *Megnevezés és szükségszerűség*. Ford. Bárány Tibor. Budapest, Akadémiai.
- Von Mises, Richard 1939. *Kleines Lehrbuch des Positivismus*. Den Haag, J. P. Van Stockum & Zoon.
- Moore, George Edward 1899. The Nature of Judgment. *Mind*. 8. 176–193.
- Moore, George Edward 1903/1981. Az idealizmus cáfolata. Ford. Vámosi Pál. In *A józan ész védelmében*. Budapest, Magyar Helikon. 117–161.
- Moore, George Edward 1903/1981. *Principia Ethica*, 1. fejezet. Ford. Lónyai Mária. In Lónyai Mária (szerk.) *Tények és értékek*. Budapest, Gondolat. 51–105.
- Moore, George Edward 1903/1993. *Principia Ethica*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Moore, George Edward 1912. *Ethics*. London, Williams & Norgate.
- Moore, George Edward 1922. The Conception of Intrinsic Value. In *uő Philosophical Studies*. London, K. Paul, Trench, Trubner & Co. Újranyomva in Moore 1903/1993.
- Moore, George Edward 1991. *The Elements of Ethics*. Szerk. Tom Regan. Philadelphia, Temple University Press.

⁴⁶ Érdeemes megjegyezni, hogy az erkölcsi értékrend ilyenfajta megalapozása hasonló attitűdöt fejez ki, mint a metafizikai megalapozás; az erkölcsi értékek örök platonikus rendje egyfajta pót-abszolútum szerepét tölti be. Hasonlóképpen ahhoz egyébként, ahogy Russell számára ugyanebben az időben a matematikai tárgyak nem-emberi természetűnek tekintett világa jelentette az abszolútum pótlékát, a menekülési lehetőséget a végesség emberi világából. (Lásd pl. Russell 1907/1976. *A matematika tanulmányozása*.)

⁴⁷ Moore antinaturalista objektivista értékelméletének elfogadottsága a későbbiekben erősen csökkent. Ahogy én látom, ennek egyik fő oka az intuicionizmus – általános – elutasítása volt. Az intuitív megismerés lehetőségének a tagadása általános ismeretelméleti trend volt az 1910-as években (hangsúlyosan jelen volt Schlick nézeteiben, de Russell metafizikai és ismeretelméleti nézeteinek a megváltozása, az ismeretség általi tudás fogalmának feladása háttérben is ott volt); az etikában elsősorban az emotivisták kritikáiban jelent meg, akik az erkölcsi értékek közvetlen, intuitív megismerésének a lehetőségét tagadták.

- Nagel, Thomas 1976. Moral Luck. *Aristotelian Society Supplementary Volume*. 50. 137–151.
- Reichenbach, Hans 1951. *The Rise of Scientific Philosophy*. Berkeley/Los Angeles, University of California Press.
- Riehl, Alois 1883/1925. Wissenschaftliche und nichtwissenschaftliche Philosophie. In uő *Philosophische Studien aus vier Jahrzehnten*. Leipzig, Quelle und Mayer.
- Ross, David William 1930. *The Right and the Good*. Oxford, Oxford University Press.
- Russell, Bertrand 1903/1992. *The Principles of Mathematics*. London, Routledge.
- Stadler, Friedrich 1993. Wien – Berlin – Prag. Zum Aufstieg der wissenschaftlichen Philosophie. In Rudolf Haller – Friedrich Stadler (szerk.) *Wien – Berlin – Prag. Der Aufstieg der wissenschaftlichen Philosophie*. Wien, Hölder–Pichler–Tempusky.
- Williams, Bernard 1976. Moral Luck. *Aristotelian Society Supplementary Volume*. 50. 115–135.